

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR NASİHATNAME: NASİHAT VE İBRET MİNE'D-DÜNYÂ

Mehmet ALTINOVA¹

ÖZET

Arapça "öğüt" anlamına gelen nasaha kelimesi ile Farsça "mektup" anlamına gelen nâme kelimesinin birleşimiyle oluşan nasihatname; okuyanı ya da dinleyeni daha iyi bir yere ulaştırma, toplumda dürüst ve ahlaklı fertler oluşturma gayesiyle yazılmış ahlak kitaplarıdır. Türkiye'de ve dünya kütüphanelerinde müellifi bilinen ya da bilinmeyen pek çok nasihatname/pendname kitabı bulunmaktadır. Türklerin bilinen ilk edebi metinlerinden Köktürk Abideleri başta olmak üzere Karahanlı döneminde yazılan Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i ve Hoca Ahmed Yesevi'nin hikmetli şiirlerinin yer aldığı Divan-ı Hikmet adlı eseri nasihatnamelerin Türk edebiyatındaki ilk örnekleri sayılmaktadır.

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ sonunda mahlas ve temmet kaydı bulunmaması ayrıca metnin yarıda kesilmesi sebebiyle tamamlanmamış bir nasihatname eseri olduğu söylenebilir. Müellif, metinde okuyana veya dinleyene Allah'a hamd ü senalar etmeyi, riyakârlığı terk etmeyi, dünyanın kalıcı olmadığını ve burada vaktini boşa harcamamak gerektiğini tavsiye etmektedir. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olduğu tespit edilen müellifi meçhul nasihatnamelerden olan Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ adlı eserin dil ve edebiyat açısından özellikleri incelenip transkripsiyonlu metnine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: nasihatname, pendname, XV. yüzyıl, mesnevi, Eski Anadolu Türkçesi

A POETIC ADVICE WHOSE AUTHOR IS UNKNOWN: NASİHAT VE İBRET MİNE'D-DÜNYÂ

ABSTRACT

The nasihatnama, which is formed by the combination of the word "nasaha", which means advice in Arabic, and the word "name", which means letter in Persian, are moral books written with the aim of bringing the reader or the listener a better place, and creating honest and moral individuals in the society. Turkey and the world in which a library or unknown author knows many nasihatnama/pendnama books are available. Divan-ı Hikmet, which includes the wise poems of Yusuf Has Hacib's Kutadgu Bilig and Hoca Ahmed Yesevi, written in the Karahanlı period, especially the Köktürk monuments, which are the first inscriptions of the Turks, are considered to be the first examples of advices in Turkish literature.

This text is thought to be an incomplete work due to the pseudonym and temmet, the end or finish record in Turkish manuscript, record at the end of the work and interruption of the text. The author advises the reader or listener in the text to praise god, in Arabic Allah in Turkish Tanrı, abandon hypocrisy, and the world is not permanent and not waste time here. In this work, the transcribed text of Nasihat ve İbret mine'd-dunya, a counsel with an unknown author, which is understood to belong to the period of Old Anatolian Turkish, and its features in terms of language and literature will be included.

Key Words: nasihatnama, pendnama, XVth century, mathnawi, Old Anatolian Turkish.

¹ Öğr. Gör., İstanbul Arel Üniversitesi, mehmetaltinova@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6328-255X

GİRİŞ

Arapça “nasaha” ve Farsça “nâme” kelimelerinin birleşimi ile oluşan nasihatname, Türkçede öğüt veren tavsiye mektubu anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda okuyanları/dinleyenleri doğru yola sevk etmek, onlara tavsiyelerde bulunmak, onların hayatlarını daha iyi hâle getirmek için yazılan nasihatname, bir ahlak kitabı olarak değerlendirilir. *Burhân-ı Katı* (Örs vd., 2009: 588), *Ahter-yi Kebîr* (Kırkılıç vd., 2017: 1021) ve *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi* (Koç vd., 2013: 1248) gibi klasik sözlüklerin tamamında pend ya da nasihat kelimelerinin birbirinin muadili ve bu kelimelerin Türkçedeki karşılığının öğüt olduğu yazılıdır. Buna ek olarak *Ferheng-i Rîşe Şenâhtı Zebân-ı Fârisi* adlı Fars dili etimoloji sözlüğünde “pend” kelimesinin etimolojisi olarak pek çok dilde yol yordam, güzergâh köprü, rehber, eğitim almak, yolculuğa çıkmak, sıratı müstakim anlamlarına sahip kelimelerden geldiği görüşleri yer alır (Hassandoust h. 1395: 728).

Nasihatname yazan müelliflerin amacının yazdıkları nasihatnameleri okuyanı ya da dinleyeni *Kur'an* ve Hz. Muhammed'in sünnetine uygun olarak evrensel kuralları içine alan bir toplum oluşturmak olduğu söylenebilir. Yukarıda verilen “pend” sözcüğünün etimoloji görüşlerinden de anlaşıldığı üzere nasihatnameler/pendnameler, ideal olan toplumu oluşturacak bir araç olarak görülür. Bu bağlamda bunları yazan müellifler ise bu ideal toplumu inşa eden kimselerdir. Nasihatnamenin tanımı böyle ele alındığında atasözleri, deyimler, siyasetnameler, siyasi, iktisadi ya da diğer sosyal konulardaki ikazları konu alan risaleler, nutuklar, masallar, destanî hikâyeler, hatıralar ve buna benzer pek çok tür nasihatname hüviyeti taşır.

“Dürüst ve ahlâklı fertlerin oluşturduğu duyarlı bir toplum meydana getirebilmek için öğüt verici türde eserlere her kültürde rastlanır. Genellikle semavî dinlerin ve ahlâk felsefecilerinin bu konuda ortaya koyduğu ilkeler bu tür eserlerin yazılmasına zemin hazırlamıştır. Bu hususta Arap ve İran geleneğinde de pek çok eserin kaleme alındığı bilinmektedir. Türklerin nasihat kitapları yazmaları ise İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlere rastlar. Şair ve müellifleri bu konuya yönlendiren başlıca etken İslâm dininin nasihat dini olduğunu vurgulayan ayet ve hadislerdir” (Pala 2006: 409).

“Toplumların daha çok çözülme dönemlerinde kaleme alınan nasihatnamelerde bozulma emaresi gösteren alanlarda çözüm önerileri içeren nasihatlere yer verilmiştir. Tarihî süreçte şartların ve anlayışların değişmesiyle nasihatnamelerin muhtevasında da farklılıklar görülür. Her devirde geçerli olan hak, adalet, doğruluk, cömertlik, yardımseverlik vb. evrensel ahlak değerleri yanında bu tarz kitaplarda toplumların çağdan çağa ferdî veya devlet merkezli düşünceleri yükselme ve çözülmeye götüren anlayışlar, dinî ve tasavvufî hayatın algılanışı, görgü kurallarındaki farklılaşmalar, din ve kültürler arası etkileşimler, resmî ve sivil toplumun değer yargıları, yöneten ve yönetilenlerin ahlâkî tavırları gibi gelişim ve değişim süreçleri izlenebilir” (Keleş 2010: 185).

Nasihatnamelerde yalan söylememek, insanlara yardım etmek, iftira atmamak, dedikodu etmemek, beş vakit namaz kılmak, zamanı boş geçirmemek, âcizlere yardımda bulunmak, Allah'ı çokça zikretmek, kimseyi kırmamak, dünyaya gönül vermemek, nefse yenik düşmemek gibi temel ahlak kuralları öğretilir ve bu meseleler

hakkında çok fazla detay verilmez. Genellikle her bir öğüt iki üç beyitten oluşur. Müellifin okuyucuyu/dinleyiciyi kısa zamanda doğru yola yöneltme amacı vardır.

“İfade formu olarak mesnevi nazım şeklini kullanan pendnameler, nasihatnameler veya bu isim altında görülmesi bile pendname niteliğindeki bu eserlerin en önemli vasıfları dinî, tasavvufî ve ahlâkî-didaktik karakter arz etmesidir. Klişe bir yapının görüldüğü mesnevi şeklinde yazılan nasihatnamelerde genellikle başta tevhit, sonra münacat ve naat ile zamanın padişahına övgü bulunur. Bunun yanında öğretici eserlerde kısa bir başlangıçtan sonra konuya girildiği de olur. Çoğu zaman şair, eserini küçük başlıklar altında bölümlere ayırır. Şayet eserde öğretme ve telkin etme amaçlanmışsa bu takdirde anlatılanlar, ilgili Kur’an ayetleri ve hadislerle desteklenmeye ve belgelendirilmeye çalışılır” (Canım 2014: 181).

Pendname/nasihatnamelerin ortaya çıkışında Ferîdüddin-i Attâr’ın (ö. 1221) *Pendname* adlı eserinin tesiri vardır. Her ne kadar eserin ona ait olduğu konusunda birtakım şüpheler olsa da bu eserin nasihatname türünün gelişiminde etkili olduğu düşünülmektedir. (Şener ve Yıldız 2014: 243).

Türk edebiyatında ilk örnekleri Orhun Abidelerinde görülen nasihatnameler, Uygur döneminde de kendine yer bulmuştur. Bu dönemdeki nasihatler, eserlerin içerisinde sadece birkaç satırdan ibarettir. Nasihatnameler, Türklerin İslamiyet’e geçmesiyle birlikte hem nicelik olarak artmış hem de kendine ait bir türe dönüşerek müstakil eserler verilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Karahanlı Türkçesi ile kaleme alınan Yusuf Has Hacib’in *Kutadgu Bilig* ile Ahmed Yesevî’nin hikmetli sözlerinin yer aldığı *Divan-ı Hikmet*’i Türklerin İslamiyet’e geçtikten sonraki ilk nasihat kitapları arasında sayılabilir.

Yunus Emre’nin *Risaletü’n-nushiyye* adlı eseri de nasihatname örnekleri arasında oldukça önemli yere sahiptir. Altı yüz kadar beyitten oluşan nasihatnamede Yunus Emre, tıpkı diğer manzumelerinde olduğu gibi kibri değil tevazuyu seçmek gerektiği, sabrın üstünlüğü, buhl ve hased sıfatlarından kurtulmanın yolları gibi meseleleri işler. Sözü edilen eser, eski zamanlardan bugüne kadar halka okutularak gerek kültür gerekse dil birliği içinde yaşamamızı sağlayan özgün bir metin olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır.

Nâbî’nin *Hayrâbâd*’ı, Sümbülzâde Vehbî’nin *Lutfiyye*’si örneklerinde olduğu gibi son devrelere yaklaşıldıkça, nasihat kitaplarının daha çok babadan oğula nasihatler ihtiva eden şekilde geliştiği görülür (Pekolcay vd. 1994: 266). Böylece müelliflerin daha önce bahsedilen bir fert üzerinden toplumun geneline seslenme gayesi özellikle ilk dönem nasihatnamelerinde daha belirgin bir hâl alır.

Klasik dönemin dışında cumhuriyet dönemindeki yazılan nasihatnamelere bakıldığında bu dönemde yazılanların herkese hitap etmesinin yanı sıra özellikle gençlere yönelik olması dikkate değerdir. Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy’un pek çok şiiri başta olmak üzere Ali Fuat Başgil’in *Gençlerle Başbaşa* adlı eseri nasihatname türünün cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının seçkin örnekleri olarak verilebilir. Gerek klasik gerekse cumhuriyet

döneminde yazılan nasihatnamelerin doğrudan veya ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde dilinin sadeleştirilip verilerek gençlere okutulması, temel ahlak kullarının öğretiminde kolaylık sağlanacağı düşünülebilir.

“Dinî ahlâk, ümmet çağı fikir hayatının temelidir. Çağdaş anlayışla toplumdaki edebî gelişmeleri fikir tarihi içinde izleyip incelemek zorunda olan edebiyat tarihçisi için ahlâk kitapları, üzerinde önemle durulacak eserlerdir. Kaldı ki ümmet çağındaki ahlâkî eserlerin çoğu, sanat anlayışı ve üslûba verilen önem bakımından, geniş anlamıyla edebî eserlerin sınırları içine de girer” (Levend 1963: 91). Bu bağlamda nasihatnamelerin ortaya konulup dil ve üslup özellikleri açısından incelenmesi edebiyat tarihi açısından oldukça önemlidir.

Bugün gerek Türkiye'deki gerekse dünyadaki kütüphanelerde müellifi bilinen ya da bilinmeyen pek çok nasihatnamenin varlığı bilinmektedir. Bu eserlerin tespiti ve tanıtılması sayesinde Türk edebiyatı tarihi daha da zenginleşecek, eski zamanın dinî ve ahlâkî değerlerindeki değişimler gün yüzüne çıkacaktır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları K.328 numaralı mecmua içerisinde yer alan *Nasihat ve İbret mine'd-dünya* adlı nasihatname transkribe edilip şekil ve içerik yönünden incelenmiştir. Sözü edilen nasihatname hakkında ilk bilgi veren araştırmacı, Mahmut Kaplan'dır. Kaplan, Türk edebiyatındaki manzum nasihatnamelerin künyesini ve içerikleri hakkında bilgi verdiği *Türk Edebiyatı'nda Manzum Nasihatnameler* adlı makalesinde (Kaplan 2002: 791-799) eserin beyit sayısını ve bulunduğu mecmuanın künyesini vermiştir.

Nüsha Tavsifi

Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları K328 numarada kayıtlıdır. Eserin içerisinde bulunduğu mecmua, kahverengi karton kapaklı, şemseli, bordürlü ve mikleplidir. 21x19 cm, başlıklar sürh, metinler ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Dokuz satırdan oluşan metnin yazı çeşidi ise harekeli nesihdir.

Mecmuanın 1b-7a varakları arasında bu çalışmanın konusu olan müellifi bilinmeyen *Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ*, 7b-19a varaklarında XV. yüzyıl şairlerinden Kemal Ümmî'ye ait *Kırk Armağan*, 19b-47b arasında ise çoğunluğu Kemal Ümmî'nin olmak üzere Yunus Emre, Hafî, Süleyman, Eşrefzâde ve Kaygusuz Abdal'ın şiirleri yer alır. Yapılan taramalar sonucunda sözü edilen şiirlerin bilinmeyen şiirler olmadığı tespit edilmiştir. İlk dokuz varakta rutubet izine rastlanmakta olup bu izler metnin okunmasına engel değildir. Eserin yer aldığı mecmua fotoğraflardan hareketle kondisyon açısından sağlam olduğu ve daha önce belirtilen rutubet izlerinin dışında herhangi bir yıpranmanın olmadığı görülmüştür.

Başı: [1b]

Hamdü li'llâh kim bizi kıldı ilâh

Ol Muhammed ümmetinden pâdişâh (1)

Sonu: [7a]

Bunda çün teşvîş yineler iy kişi

Olisardur âhîretde hoş kişi (104)

Şekil Özellikleri

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ müellifi bilinmeyen ve sonu eksik olduğu anlaşılan bir nasihatnamedir. Yüz dört beyitten oluşan eser, mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenen dil özelliklerine bakıldığında eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminin son devirlerine ait fonetik ve morfolojik imla hususiyetleri sebebiyle XV. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Diğer taraftan eserin bulunduğu mecmua içerisinde Kaygusuz Abdal (ö. 1444), Eşrefzâde (ö. 1469) ve Kemal Ümmî (ö. 1475) gibi XV. yüzyıl şairlerinin şiirlerinin de yer alması, metnin XV. yüzyıla ait olabileceğini düşündürmektedir.

Klasik anlayışa bağlı olarak Allah'a övgüyle başlayan nasihatname, mahlasın söylenmemesi ve nasihatın aniden kesilmesi sebebiyle tamamlanmamış bir eser görünümündedir. Aruzun fâilâtün/fâilâtün/fâilün kalıbıyla kaleme alınan nasihatnamede, elli dört ve elli yedinci beyitler ile altmış ve altmış dördüncü beyitler arasında, muhtemelen ahengi değiştirmek için, mefâilün/mefâilün/feûlün kalıbı kullanılmıştır. Sözü edilen iki aruz vezninin XIV. ve XV. yüzyıl mesnevilerinde yoğunlukla tercih edildiği bilinmektedir²:

Cihâna çünki geldüñ gidisersin

Ki bunda itdügüñi bulısarsın (56)³

Eserde müellifin ya da müstensihin çok fazla aruz kusuru yaptığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitte "âvâz" kelimesi vezin gereği kasr yapılarak "âvez" şeklinde yazılmıştır:

Ölüm geldi isuz kaldı ol oda

Ki bayğuş âvezi ötdi hem onda (62)

Eserde pek çok beyitte görülen zihaf kusuruna örnek olarak şu beyit verilebilir:

Kiminüñ 'ömrü geçer açlıg-ıla

El(i)ne girmez ala itmek bir *pûla* (30)

Metinde aruz veznine uymayan beyitlerin sayısı oldukça fazladır. Bu aruz kusurlarının müelliften mi yoksa müstensihden mi kaynaklandığı bilinmemekle beraber, müellifin gayesinin öğüt vermek olduğundan aruzun ikinci plana atıldığı da öne sürülebilir. Ele alınan bu mesnevîde bazı beyitlerde hece fazlalığı bazı beyitlerde ise

² Bu konuyla ilgili bk. Amil Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı*, s. 114-115.

³ İnceleme kısmında yer alan numaralar beyit numaralarını ifade etmektedir.

hece eksikliği vardır. Metin içerisinde hece fazlalığı olan beyitler yay parantez “()” ile gösterilirken; hece eksikliğinden kaynaklı eklemeler ise köşeli parantez ile yapılarak tamir yoluna gidilmiştir:

Kimisine āh u vāh [u] derd ü ğam

Kimisine yoldaş olmuş derd hem (33)

Niceler geldi buña gitdi geri

Sende olur(sın) anlarıñ āhır biri (67)

Metinde yer alan kafiyeleler ağırlıklı olarak Türkçe kelimelere dayanır. Buna karşın oranı az olsa da kafiyelelerinin Arapça kökenli kelimelerin olduğu beyitlere de rastlanır:

Kimisine virdi anuñ çün hayāt

Kimisine kıldı ardınca memāt (11)

Kimi(si)nüñ koyını içinde sīm-i zer

İrdüğine virür andan nūr-ı fer (18)

Çala oğlancıklarūñ şöyle zelīl

Bu didüklerüm saña yiter delīl (69)

Metinde kafiye hatalarına rastlanır:

Gicelerde kaçduğı hūrīlere

Yatduğı aţlas libās dōşeklere (16)

Kimisinüñ olmuş arķası delik

Arķasında hırķası bölük bölük (34)

Biz bize n'itmişüz iy sulţânımız

Uş cehennem oldu şimdi yirümüz (99)

Muhteva Özellikleri

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ'nın telif amacı, çoğu XV. yüzyıl mesnevileri gibi estetik bir gaye veya edebî bir zevk oluşturmak değildir. Bu eserdeki amaç Allah'ın rızasını kazanma, insanları doğru yola çekme ve toplumda örnek insan tipi oluşturmaktır.

Klasik mesnevilerde olduğu gibi şair, Allah'a hamd ve peygambere salavatla başlamaktadır. Üç başlıktan oluşan yüz dört beyitlik nasihatnamede şair, birinci ve ikinci beyitte Allah'a kendisini Hz. Muhammed'in ümmetinden bir kul olarak yarattığı için şu şekilde şükretmektedir:

Hamdüli'llāh kim bizi kıldı ilāh

Oİ Muhammed ümmetinden pâdişāh (1)

Çok şalāt u çok selām öñden şoña

Aña uyanlara olsun hem aña (2)

Şair, nasihatnamelerin pek çoğunda olduğu gibi eseri okuyanın ona dua etmesi için yazdığını, dünyanın ibret alınması gereken bir yer olup dünyadaki her şeyin Allah'ın birliğine delil oluşturduğunu söylemektedir. Bununla beraber dünya lezzetleriyle övünmemesi ve kendisinden nasihatler alınması gerektiğini şu dizelerle açıklar:

Dünyenüñ hāl[i]n[i] ideyüm saña

Şāyed ola kılasın du'ā baña (3)

Dünyenüñ işlerine bak 'ibret al

Ço bu nefsüñ arzūsın inşāfa gel (4)

Dünyenüñ her bir işi 'ibret durur

Oİ Hākuñ birligine şāhid durur (5)

Dünye lezzetine mağrūr olmağıl

Dünye zevkından şafâlar almağıl (6)

İşid imdi bir naşihat hoş haber

Diñler-iseñ kalbüñe kıla eşer (7)

'Aşk-ıla benden yaña tutğıl gözüñ

Çok naşihatler ala benden özüñ (8)

Şair, dokuzuncu ve onuncu beyitte eşref-i mahlûkat olarak insanı ele alır. Şaire göre insanın eşref-i mahlûkat oluşunun sebebi Allah'ın dünya içerisinde insanı hususi olarak yaratması, bununla birlikte ona akıl ve ilim vermesidir. Bu ifadeyle şair, aklın ve ilmin insan için önemine dikkat çeker:

Çün yaratdı Haq te'âlâ 'âlemi

'Âlem içinde huşüşâ âdemi (9)

'Akl-ıla vü 'ilm-ile kıldı günin

Cümleden mümtâz itdi hem özin (10)

Eserde, dünyanın kalıcı olmadığı, Allah'a hamd peygambere salavat getirilmesi gerektiği, riyakârlığın kötü olduğu konusunda nasihatler vardır. Bunlardan biri olan malın ve mülkün Allah'a ait olduğu ve bunların insanı aldatmaması gerektiği şair tarafından şu şekilde ifade edilir:

Oğul u kız u mâl milküñ olmasun

Kim şağın bunlar seni aldatmasun (59)

Şair, bir başka beyitte ise nice beyler ve paşaların bu cihandan geçtiğini, dünya işinde bir vefa olmayacağını, dünyanın her yerinin gam ve kederle dolu olduğundan bahseder. Eserde dünyanın kimseye kalmayacağını altı çizilmektedir:

Niçe begler paşalar bu cihânda

Oturmuş her biri bir hoş zamânda (60)

Müellif, Allah'ın buyruklarının yerine getirilmesi gerektiğini ve O'ndan gelen tüm sıkıntı ve dertlere sabredilmesi gerektiğini şu şekilde ele almıştır:

Ne ki Allâh buyruğı var anı tüt

Şabr idüp Hâkdan gelen acıyı yut (90)

Nasihatnamelerde çoğu zaman gözleme ve tecrübeye dair analizler görülür. Nasihatnameyi ele alan müellifler, kimi zaman bu tecrübelerini hayattayken aktarmalarını eserin yazılma sebebi olarak da görürlerken kimi zaman da metnin ilerleyen bölümlerinde bu tecrübeleri aktarmayı adeta görev bilirler. *Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ* adlı mesnevîde de bu türden gözleme dayalı tecrübelerin aktarıldığı beyitler vardır:

Kimse bilmeye senüñ hîç hâlüñi

Üleşeler evde kalan mâluñı (77)

Çala oğlancıklarüñ şöyle zelîl

Bu didüklerüm saña yiter delîl (78)

Beyitler bir üslup özelliği olarak zıtlıklarla verilmektedir. Bir taraftan yapılması gereken davranış ya da dünyada rahat yaşayan kişiler anlatılırken diğer mısradaki dünyada türlü zorluklar yaşayan kimseler veya yapılmaması gereken davranışlar anlatılmaktadır. Bu bakımdan eserin tezat sanatı üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür:

Kimisine virdi anuñ çün **hayât**

Kimisine kıldı ardınca **memât** (11)

Kimi 'adl-ile niçe donlar biçer

Kimi zulm-ile niçe kanlar içer (39)

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ' içerisinde tenasüp sanatı da oldukça geniş yer tutar:

Gicelerde kaçtığı hürîlere

Yatduğı aţlas libâs döşeklere (16)

Neçeler didiler benüm(dür) bu **evler**

Ki **māl** ü **milk** ü bu **taht** ü **sarāy**lar (63)

Metinde dikkat çeken unsurlardan biri, örneği XIII. yüzyıl şairlerinden Yunus Emre *Divan'*ında⁴ da görülen şairin “tabut” kelimesini istiare sanatıyla “başsız at” şeklinde kullanmasıdır:

Bindürürler seni bu **başsuz ata**

Ağlaşı çalur ana vü hem ata (75)

Cinas sanatının güzel örneklerine de metin içerisinde rastlanır:

‘Aşk-ıla benden yaña tutğıl **gözün**

Çok naşihatler ala benden **özün** (8)

Aşşı itmez anlara hîç ol **gün āh**

İlte anları cahīme ol **günāh** (100)

Metnin genelinde fiil yer aldığından anlam tek beyitte tamamlanırken; bazı beyitlerde ise fiil olmamasından dolayı anlam iki beyitte tamamlanır:

V’ey eger şükürin anuñ kılmaz-ısañ

Ol Hākuñ ni‘metlerin bilmez-ıseñ (22)

Ödeyesin āhiri bir bir anı

Çoyasın nār-ı cahīme ol teni (23)

4 Hiç bilmezem ben niçe idem kangı yana sefer idem

Yakasuz don geyem gidem başsuz ata bini(şi)cek (Tatçı 1997: 183)

Dil Özellikleri

Eser dil açısından incelendiğinde müellif ya da müstensihden kaynaklı çokça kusur tespit edilmiştir. Eserin pek çok yerinde eksik ya da fazla hece bulunmaktadır. Aruzu bozan bu unsurlar metni anlamlandırma noktasında da zorluk yaşatmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinin imla özelliği olan atıf vavları ile bazı vokaller “dir” (در) örneğinde olduğu gibi dönemin imlası gereği hareke ile gösterilmiştir. İmla hususiyetleri konusunda son derece kusurlu olan eserde kelimelerin yazılışlarında da birtakım tutarsızlık göze çarpar. Örneğin 37, 39, 67 ve 98. beyitlerde niçe (نیچه) şeklinde yazılmışken 63. beyitte ise neçe (نچه) şeklinde yazılmıştır. Buna benzer şekilde metinde “işit-” fiili 7. beyitte işid (ایشد) biçiminde yazılmışken 36. beyitte aynı kelime işit (ایشت) şeklinde yazıldığı tespit edilmiştir. Olumsuzluk koşacı olan “değil” metnin 66. beytinde “degül” şeklinde harekelenirken 82. beyitte “degil” biçiminde harekelenmiştir.

Metin içerisinde bir beyitte telaffuza dair ibare yer almaktadır. Müellif, mahallî söyleyişe uygun olarak “lanet” sözcüğünü “nâlet” (نالت) şeklinde yazmıştır.⁵

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ'da günümüzde de sıklıkla kullanılan deyimlere rastlanılır. Buna “gözünü açmak” ile “dört kulak dinlemek” deyimlerinin geçtiği şu beyit örnek olarak verilebilir:

Diñle bir dürlü kelâm **açgıl gözün**

Dört kulak benden yaña **itgil** özün (80)

Bir başka beyitte ise yaşama gücünü arttırmak anlamına gelen “cana can katmak” deyimini şu şekilde kullanılmıştır:

Bir naşihat dañi işid ey fetâ

Diñler-iseñ **cānuñı cānlar kıta** (36)

Şair, bugün de kullanımda olan “Dünya kimseye kalmaz.” ifadesini kullanarak dünyanın geçici bir yer olduğu gerçeğini şu beyitle açıklar:

Çün bilürsin **dünye kıalmaz kimseye**

Oğlu kızıñ māl u milküñ kıalmaya (72)

Metin

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ

⁵ Metnin bağlamı dizin ve işlevsel sözlüğü TEBDİZ projesi kapsamında yapılmış ve tamamlanmıştır.

fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün

[1b]

1. *Ḥamdüli'llâh* kim bizi kıldı ilâh
Ol Muḥammed ümmetinden pâdişâh
2. Çok şalât u çok selâm öñden şoña
Aña uyanlara olsun hem aña
3. Dünyenüñ ḥâlin[i] ideyüm saña
Şâyed ola kılasın du'â baña
4. Dünyenüñ işlerine bak 'ibret al
Ço bu nefsüñ ârzûsın inşâfa gel
5. Dünyenüñ her bir işi 'ibret durur
Ol Ḥaḳuñ birliğine şâhid durur
6. Dünye lezzetine mağrûr olmağıl
Dünye zevkından şafâlar almağıl
7. İşid imdi bir naşîḥat hoş ḥaber
Diñler-iseñ kalbüñe kıla eşer
8. 'Aşk-ıla benden yaña tutğıl gözün
Çok naşîḥatler ala benden özün

[2a]

9. Çün yaratdı Ḥaḳ te'âlâ 'âlemi
'Âlem içinde ḥuşûşâ âdemi
10. 'Aql-ıla vü 'ilm-ile kıldı günin
Cümleden mümtâz itdi hem özin
11. Kimisine virdi anuñ çün ḥayât
Kimisine kıldı ardınca memât
12. Kimi geldi dünyeye ağlar gider
Zehr içüben dehr elinden ḳan yudar
13. Kimi geldi dünyeye çok nâzla

Yiyüp ier ülüp oynar sâzla

14. Kimisi devlet iinde zevk-ıla
Yiyüp ier hoş şafâ vü şevk-ıla
15. Kıl nazar bendüñi tazı atlara
Karnı oyunca yidügi etlere
16. Gicelerde kocduğı hürilere
Yatduğı alas libâs döşeklere
17. Kimi(si)nüñ koyını iinde sîm-i zer
İrdüğine virür andan nür-ı fer

[2b]

18. uşşa vü am görmeyüp yiyüp ier
Dünyenüñ zevkın sürüp hoş dem geçer
19. Kimi mansıblar iinde hoş ferağ
Kim ki görse dir aña gelmez terağ
20. Beglik ire virmek almağdur işi
Sükkerîdür yidügi her gün işi
21. Devlet ü ni'met senüñle iy âhî
Şükkrini kılar-ısan vire dağı
22. V'ey eger şükkrin anuñ kılmaz-ısañ
Ol Hakuñ ni'metlerin bilmez-ıseñ
23. Ödeyesin âhiri bir bir anı
Koyasın nâr-ı cahîme ol teni

Naşihat-ı Uğrâ

24. Diñle bir dillü hikâyet dağı uş
Dünye hâlınden kılursañ anı güş
25. Kimi dünyânuñ işine mübtelâ
İi taşu otolu olmış belâ

[3a]

26. Kimi renc ü derd içinde zâr-ı ğam
Kim akıdur gözlerinden derd ü nem
27. Kimisi bir pūla muhtâc aç yürür
Kimisi kıarnı ıoyunca yer yürür
28. Kiminüñ içi ıolu renc ü 'anâ
Kimi yiyüp içdügi derd ü belâ
29. Kimi giyer dürlü dürlü hoş libâs
Kimi bulmaz egnine ala palâs
30. Kiminüñ 'ömrü geıer açlığ-ıla
El(i)ne girmez ala itmek bir pūla
31. Kimisi bulmaz yete eski haşıır
Kimisi kâfirlere olmuş esİR
32. Kimisi bulmaz geye eski kıabâ
Kimi atıasdan idinmiş ıok 'abâ
33. Kimisine âh u vâh [u] derd ü ğam
Kimisine yoldaş olmuş derd hem
34. Kimisinüñ olmuş arıası delik
Arıasında hırkıası bölük bölük

[3b]

35. Kimisi aç u zelİL mazlüm olup
Zulm içinde hasret ü hayrân olup

Nasıihat-i Uıırâ

36. Bir nasıihat daği işid ey fetâ
Diñler-iseñ cānuñi cānlar kıata
37. Dünye hālin bir daği söyleyelüm
Nice dürlü hāl beyān eyleyelüm
38. İşbu halkuñ kimi olmuş pādişāh
Kimi urmuş başına zerrİN külāh

39. Kimi 'adl-ile niçe donlar biçer
Kimi zulm-ile niçe kanlar içer
40. Kimi olmuş devlet-ile hoş nebî
Kimisi olup aña olmuş velî
41. Kimisi olmuş şahâbâ-yı kirâm
Kimisi olmuş hem ulu hem fiḥâm
42. Kimisinüñ toptolu içi taşı
'ilm-ile hem zühd-ile alnı başı

[4a]

43. Kimi olmuş 'âlim ü 'âmil şu dem
Ḥalka ider va'z (u) naşîḥat işbu dem
44. Kiminüñ tevbe vü tevfiḳ yoldaşı
Kimi olmuş ancak anuñ yoldaşı
45. Kiminüñ zühd-ile tã'atdür işi
Kiminüñ fışk u bidâ'at dîndaşı
46. Kimi giymiş egnine bir kara çul
Cümle ḥalkdan umduğı aḳça vü pül
47. Kimisi cehl-ile ḳalmış perdede
Hiç nesne dönmemiş bu dünyede
48. Kimi kāfir oluban kāfir olur
Kimi merdūd oluban mel'ün olur
49. Kimisi Tañrı deyü pūta ṭapar
Kimisi Şeddâdi-veş milkler yapar
50. Yiyüp içer Tañrınıñ ni'metlerin
Dönüp eydür Tañrı diyü pütlerin
51. Ol Ḥaḳuñ şabrın görüñ ki anlara
Yiryüzini vâsi' itdi anlara

[4b]

52. Her kişi n'eylerse eyler dünyede
İlla Őoñra ħâl-i müřkildür dede
53. Āĥiri vardur bunuñ bir ĥikmeti
'Ākil oldur ala bundan 'ibreti
54. Cihāna kim ki geldi ağlayısar⁶
Cigerin tağlayup gerü gidiser
55. Cihāna çünki geldüñ gidisersin
Ki bunda itdüğüñi bulırsın
56. Eser yeldür inanma bu fenāya
Tayanma hem bu milk-i bī-bekāya
57. Bulursın yoğ vefāsı bu cihānuñ
Virürsin cānı olmasun gümānuñ
58. Oğul u kız u māl milküñ olmasun
Kim Şağın bunlar seni aldatmasun
59. Dünyenüñ işinde yoğ durur vefā
İci taşı toptolu cevr ü cefā
60. Niçe begler paşalar bu cihānda⁷
Oturmuş her biri bir ĥoř zamānda

[5a]

61. İderdi her biri ĥükmi revānı
Ki āĥir ħalmadı adı vü řānı
62. Ölüm geldi ısz ħaldı ol oda
Ki bayğuş āvezi ötdi hem onda
63. Neçeler didiler benüm(dür) bu evler
Ki māl ü milk ü bu taĥt u sarāylar
64. Pes āĥir ħodı gitdi cümle Şöyle

⁶ 54. ve 57. beyit arası mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbıyla yazılmıştır.

⁷ 60. ile 64. beyit arası mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbıyla yazılmıştır.

Cihānuñ 'ādeti dāyim çü böyle

65. Biri qor gider anı biri gelür
Bir iki gün o dağı konuk olur
66. Dünyenüñ hāli degüldür ber qarār
Şanma kim sen kılasın bunda qarār
67. Niceler geldi buña gitdi geri
Sende olur(sın) anlarıñ āhır biri
68. Cümle geldi yine göçdi yurtları
İbsüz oldı qalmanıñ biri
69. 'İbretin añla cihānuñ iy kişi
Bunda qalmaz erkek ü eger dişi

[5b]

70. Cümlesi cān-ı 'azīzin viriser
Ölüm acısını āhır göriser
71. Sen dağı iñende mesrūr olmağıl
Dünyenüñ işine mağrūr olmağıl
72. Çün bilürsin dünya qalmaz kimseye
Oğlu kızuñ māl u milküñ qalmaya
73. Āhiri gele saña cān alıcı
Cānuñ alup çok cefālar kılcı
74. Yiyüp içüp gülüp oynaduklarıñ
Ol güne dönmez bu cümle işleriñ
75. Bindürürler seni bu başsuz ata
Ağlaşı qalur ana vü hem ata
76. İltü beni qara yire koyalar
Seni anda qoyu beni gideler
77. Kimse bilmeye senüñ hiç hālüñi
Üleşeler evde qalan mālüñi

78. Kala oğlancıklarun şöyle zelil
Bu didüklerüm saña yiter delil

[6a]

79. 'Äkil-iseñ añla işbu sözleri
'Äkil olan kişi ağlar gözleri

Naşihat-i Uhrâ

80. Diñle bir dürlü kelâm açgıl gözün
Dört kulağ benden yaña itgil özüñ
81. Çok naşihatler ki kıldım ben saña
V'ey eger tutmaz-ısañ öñden şoña
82. Dir özüñ devşir öñün ey nām-dār
Bilgil imdi dünve degül pāydār
83. Rihlet idüp āhiri göçsek gerek
Bu fenā milkin koyup gitsek gerek
84. Kim ki geldi bu cihāna gidiser
Hem bu 'ālem şöyle fānī kalısar
85. Gitdüğüñ yol katı uzak şöyle bil
Aña göre yarağünü eylegil
86. Gelmek olmaz gideceğiz āhire
Çünkü gitdüñ hālün Allāh oñara

[6b]

87. Gitdüğüñ yol karañudur kırkulu
Nūr-ile şol kişidür bahtılu
88. Ger dilerseñ yarağın itdüm saña
'Aşk-ıla hem tut kulağ benden yaña
89. Diñle imdi yarağını ol yoluñ
Dāyimā zikri İlāh ola dilün
90. Ne ki Allāh buyruğı var anı tut

Şabr idüp Hâkdan gelen acıyı yut

91. Şol kimesne uydı Allâh emrine

Tâbi' oldı şer'ine hem hükmine

92. Râzı oldı Hâkka Hâkdan geleñe

Zi-sa'âdet hâli böyle olana

93. Hâk te'âlâ dir ki oldur kullarum

Cennetümde virürem ni'metlerüm

94. 'Aşş u 'işret kıllalar hem hür-ıla

İçi taşşı toptolu hep nür-ıla

95. Şol kimesne kâfir oldu dünyede

Gör ki Allâh hem aña nâlet ide

[7a]

96. Cümlesi nâr-ı cahîme yanalar

Tâ ebed şöyle mu'azzeb qalalar

97. Kimse sinden kimseye olmaz meded

Hem cehennem ehline olmaz 'aded

98. Niçe biñ yıl ağlaşa ehl-i günâh

Çağrışuban diyeler eyvâh u vâh

99. Biz bize n'itmişüz iy sultânımız

Uş cehennem oldı şimdi yirümüz

100. Aşşı itmez anlara hiç ol gün âh

İlte anları cahîme ol günâh

101. Aşşı virmez anlaruñ ağlaşması

Öñden ağlamak gerek uşlı kişi

102. 'Âkil-iseñ durma ağla iy kişi

Bu günâhlaruñ añup bî-teşvişi

103. Yunda gözüñ yaşınıñ bir kaçresi

Olisardur hem cehennem perdesi

104. Bunda çün teşvîş yineler iy kişi
Olısdur âhîretde hoş kişi

SONUÇ

Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ, müellifi bilinmeyen bir nasihatnamedir. İstanbul Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları K.328 numarada kayıtlıdır. Sonunda mahlas ve temmet kaydının bulunmaması ve nasihatlerin aniden kesilmesi sebebiyle tamamlanmamış olduğu düşünülmektedir. Bu hâliyle metin yüz dört beyitten oluşmaktadır.

Klasik bir tarzla Allah'a hamd ile başlayan nasihatname, zamanı boşa geçirmemeyi, Allah'a ibadet edip onu anmayı, riyakârlığın kötü olduğu konusunda nasihatler vermektedir. Toplumun yapısına ışık tutan eser, dönemin halkı ve yaşayışı hakkında da bilgiler sunmaktadır. Müellif, eserinde bu dönemin yaşayış biçimi olarak zengin ve fakir insanların bir arada yaşaması, kimi insanlar üstlerine hoş libaslar giydiği halde toplumun bir bölümünün kara çul dahi giyemediği gibi toplumun iki farklı yönünü yansıtmıştır. Bunun dışında müellif, dönemin toplum yapısına ışık tutan bir başka unsur olarak atasözü, deyim ve "nâlet" kelimesi gibi mahallî söyleyişlere yer vermiştir.

Eserin bütününde diğer nasihatnamelerde olduğu gibi gözleme ve tecrübeye dayalı anlatımın olduğu görülür. Müellif, tecrübelerini yazma gayreti içerisinde olmuş ve toplum içerisinde yaşayan insan hâllerini okuyucuya vererek ibret almasını sağlamıştır. Bu açıdan metne bakıldığında müellifin kesin bir dille konuşması bunun göstergesidir.

Bu yüzyılın mesnevileri edebî sanat gayesinden ziyade Allah'ın rızasını kazanma arzusuyla kaleme alındıklarından müelliflerin hüner gayreti göstermediği metin olarak görülebilir. *Nasihat ve İbret mine'd-dünyâ*'nın temel gayesi müellifin aşağıdaki beyitlerde de ifade ettiği gibi dünyanın vaziyetini halka açıklayıp nasihat vermektir:

Bir naşîhat daği işit ey fetâ

Diñler-isen cânuñı cânlar kıata (36)

Dünye hâlin bir daği söyleyelüm

Nice dürlü hâl beyân eyleyelüm (37)

İmla konusunda son derece problemlili olan eserde yer yer metin tamirine ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle zihaf kusurunun çok olduğu metinde kasr ve imale gibi aruz kusurlarına da rastlanmıştır.

Çoğu mesnevide de görüldüğü gibi bu mesnevide de ahengi sağlamak için iki farklı vezin kullanılmıştır. Dokuz beyitte mefâîlün/mefâîlün/feûlün vezni kullanılırken; doksan beş beyitte fâîlâtün/fâîlâtün/fâîlün vezni kullanılmıştır. Bu aruz kalıpları mesnevilerde en sık kullanılan kalıplar arasında yer almaktadır.

Eserin dili çoğu nasihatlerde olduğu gibi sadedir. Mesnevîde Türkçe kelimelerin varlığı dikkat çekmektedir. Kafiyeleleri ağırlıklı olarak Türkçe kelimelere dayanır. Hazırlanmış olan bu çalışmanın nasihatname türüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Canım, Rıdvan (2014). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çelebioğlu, Amil (2018). *Türk Mesnevî Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hassandoust, Muhammed. (h. 1395). *An Etymological Dictionary of the Persian Language [Rîşe-Şenahî Zebân-ı Fârisî]*. C. 2. Tahran: The Academy of Persian Language and Literature.
- Kaplan, Mahmut (2001). *Manzûm Nasîhat-nâmelerde Yer Alan Konular*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S. 9: 133-185.
- Kaplan, Mahmut (2002). *Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler*. Türkler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. C. 11: 791-799.
- Kartal, Ahmet (2018). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Keleş, Reyhan (2010). *Türk Edebiyatı'nda Nasihat*. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. S. 44: 183-209.
- Kırkkılıç, Ahmet, Sancak, Yusuf. (hzl.) (2017). *Ahterî-yî Kebir*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, Mustafa, Tanrıverdi, Eyyüp. (hzl.) (2013). *Mütercim Asım Efendi Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı (1963). *Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, Cilt: 11: 89-115.
- Öztürk, Mürsel, Örs, Derya. (hzl.) (2009). *Mütercim Asım Efendi Burhân-ı Katı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pala, İskender (2006). *Nasihatnâme*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 32: 409-410.
- Pekolcay, Necla. vd. (1994). *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'îlere Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Şener, Halil İbrahim, Yıldız, Âlim (2014). *Türk İslâm Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (1997). *Yunus Emre Dîvânı II –Dîvân-*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (1997) *Yunus Emre Dîvânı III –Risaletü'n-Nushiyye-*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TEBDİZ. <http://www.tebdiz.com/> [Erişim Tarihi: 11.01.2021]

EKLER

EK 1: Nasihat ve İbret mine'd-dünya / vr. 1b-2a

EK 2: Nasihat ve İbret mine'd-dünya / vr. 6b-7a

